

«СРОДНА ПРАЦЯ» ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

У статті здійснено соціально-філософський аналіз понять «діяльність», «робота», «праця», «сродна праця», з'ясовано роль «сродної» праці у формуванні конкурентоспроможності.

Ключові слова: діяльність, робота, праця, «сродна праця», конкуренція, конкурентоспроможність.

В статье осуществлен социально-философский анализ понятий «деятельность», «робота», «труд», «сродный труд», определена роль «сродного» труда, в формировании конкурентоспособности.

Ключевые слова: деятельность, работа, труд, «сродный труд», конкуренция, конкурентоспособность.

The social-philosophical analysis of concepts «activity» is carried out in the article, «work», «labour», «related labour» and the role of the «related» labour is certain, in forming of competitiveness.

The keywords: activity, work, labour, «related labour», competition, competitiveness.

На початку ХХІ століття питання щодо сутності людини актуалізується. Оскільки здійснюється цивілізаційний поворот, коли трансформується індустріальна цивілізація і формується інформаційне суспільство, то підвищується роль індивідуалізації людини, її творчий потенціал постає основою розвитку її сутнісних сил.

На сьогодні людина не постає тасмницею. Загальноприйнято виокремлювати людину із зовнішнього світу, підкреслювати її відмінності від всіх інших живих істот. Однією із найважливіших сутнісних сил людини, на нашу думку, постає діяльність людини. Саме діяльна природа людини забезпечує їй в сучасних динамічних умовах розгортання глобалізаційних процесів не тільки виживання, а й процвітання. Завдяки діяльності людина перетворює світ, створюючи необхідні умови для своєї життєдіяльності, постає причиною змін у бутті. Тим самими людина виступає творцем іншої природи – культури. Тобто людина набуває нового, особливого статусу свого існування – вона постає надприродною істотою. До цього варто додати, що надприродність людина отримує й завдяки соціальній означеності свого існування. З цього слід зробити такий висновок: без діяльності не існує соціальності, адже діяльність виступає необхідною умовою, засобом, рушійною силою й основою у формуванні соціального. Природа людини зумовлена тим, що вона постійно вдосконалює свою діяльність, підвищує професійність та майстерність, виготовляє й застосовує нові знаряддя праці, отримуючи при цьому найбільш ефективні результати.

Щодо понятійного окреслення діяльності, то варто навести класичне визначення. Діяльність характеризується як специфічно людська, усвідомлена форма активного ставлення до самої себе, інших людей, навколишнього світу, змістом якої постає доцільна зміна та перетворення [10, с. 633]. У сучасній філософській літературі є й такі визначення діяльності, на які слід звернути увагу для нашого дослідження. Так, сучасний дослідник С. Кримський визначає діяльність як форму активності, що характеризує здатність людини чи пов'язаних з нею систем бути причиною змін у бутті [6, с. 163–164]. У західній літературі поширене таке визначення діяльності. Діяльність – воля, яка привела в рух і трансформована у силу; розкриває прагнення до мети; усвідомлена реакція суб'єкта на подразнення та умови середовища; свідоме пристосування людини до стану Всесвіту, який визначає її життя [9, с. 14]. Діяльність також розкриває ставлення людини до дійсності. Так, зокрема, це підкреслює таке визначення: «Діяльність – це система процесів, які здійснюють ставлення суб'єкта до дійсності» [7, с. 202].

Отже, з наведених точок зору варто зробити декілька узагальнень. По-перше, діяльність розкриває ставлення людини до навколишнього світу, до інших людей та до самої себе; по-друге, є усвідомленою; по-третє, виступає активною і доцільною формою перетворень; по-четверте, розкриває творчий потенціал людини. Виходячи з цього, можна навести таке визначення діяльності. Діяльність – це така форма активності людини, яка розкриває цілеспрямоване, свідоме ставлення людини до світу й обумовлена доцільними змінами, створенням і реалізацією поставленої мети. Іншими словами, діяльність виступає рушійною силою як індивідуального, так і суспільного життя, вона постає необхідною умовою існування і розвитку як окремо взятої людини, так і суспільства в цілому. Вищесказане вказує на те, що діяльність реалізує не тільки суб'єктивні інтереси й потреби, а й ціннісні орієнтації суспільно-історичного, економічного, культурного та інших аспектів життєдіяльності людей. Так, у сучасній літературі вказується на те, що «суспільні відносини визначають спосіб організації діяльності, спосіб поєднання людини з умовами, які є необхідними для її здійснення. Поза суспільними зв'язками та відносинами діяльність людини залишається лише можливістю, не перетворюючись у реальність» [4, с. 50].

Досить цікавим і корисним для подальшого дослідження є звернення уваги на концепцію Г. Арендт щодо трактування діяльності. Дослідниця використовує такий термін, як «*vita activa*», і цим самим розглядає такі аспекти активності людини, як діяльність, дія, створення (виготовлення) та робота. При цьому автор звертає увагу на те, що діяльність виступає необхідною умовою існування людини; створення постає продукуванням штучного світу речей, а дія – це єдина діяльність у структурі *vita activa*, яка здійснюється без посередництва матерії та матеріалів і речей. Дію Г. Арендт визначає як діяльність, яка відповідає біологічним процесам людського тіла, яка пов'язана із життєвою необхідністю продукувати заради виживання. Існують й інші визначення діяльності, які стверджують, що дія виступає одиницею діяльності. «Дія постає „одиницею” діяльності; вона несе в собі всі елементи діяльності. Ознака, яка відрізняє дію від діяльності, полягає в тому, що мотив дії лежить поза нею самою» [2, с. 203]. Важливою думкою стосовно з'ясування природи діяльності та її

відмінності від дії є точка зору австрійського дослідника Л. Мізеса. На його думку, людська діяльність становить безперервну послідовність одиничних дій. Але при цьому твердженні одинична дія ні в якому разі не ізольована. Послідовність дій обумовлена зв'язками, які формують дію вищого рівня, які спрямовані на більш віддалені результати. Кожна дія включає в себе два аспекти. Перший аспект – одна дія перебуває в структурі більш складної дії, досягнення частини цілей, які встановлені подальшими діями. Другий аспект – це ціле щодо дій, що реалізовується його частинами [9, с. 46].

Для подальшого дослідження варто з'ясувати філософський зміст понять «робота» та «праця». У Г. Арендт є таке визначення роботи: «Робота – це діяльність, яка відповідає неприродності людського існування, в процесі якого створюється „друга природа”» [2, с. 24]. Тобто завдяки такій діяльності, як робота, створюється штучний світ речей, який є відмінним від природного. К. Маркс визначає роботу як доцільну діяльність людини, у процесі якої за посередництва знарядь праці людина впливає на природу, використовує її для виготовлення предметів, які є необхідними для задоволення власних потреб та інтересів.

На противагу поняттю «робота» є поняття «праця». Це такий вид діяльності людини, який розкриває її сутнісні сили, відповідає природі людини. «Праця – це специфічна, властива людині форма діяльності, спрямована на освоєння й перетворення (згідно із власними цілями, інтересами та потребами) природного середовища, поліпшення соціальних відносин або створення нових цінностей» [5, с. 514]. Отже, людина працює з необхідністю, використовуючи свої сили й здатності для реалізації поставленої мети. «Людина працює, якщо використовує свої сили і здібності як засіб для позбавлення турботи та замінює процес спонтанної та безтурботної розрядки нервового напруження та здатностей цілеспрямованим використанням своєї життєвої енергії. Праця постає сама по собі засобом, а не метою» [9, с. 124]. Тобто праця – це діяльність, яка обумовлена безпосередніми зв'язками між людьми, без використання речей чи будь-яких інших обставин і відповідає поліваріативності людських обставин. Досить влучно, на нашу думку, підкреслив сутність самої праці німецький соціолог Г. Зіммель. Так, автор, дослідивши теорії, згідно з якими еквівалентами оцінки праці є затрачені зусилля, час, витрати, винагорода, користь тощо, визначає працю цінністю самою по собі. Проте автор зауважує, що «жодна культура не може існувати без відмінностей між нижчою та вищою працею; найвища, але цілком утопічна – здатна завдяки об'єктивному прогресу та психічній переоцінці привести до того, що розрізнення у своїх практичних наслідках буде точно відповідати розрізненню між більшою та меншою витратою праці, об'єктивно з нею ні в якому випадку не збігаючись» [5, с. 485].

Отже, з'ясувавши філософський зміст понять «дія», «діяльність», «робота», «праця», ми маємо дослідити поняття «сродна праця». Аналізуючи цей аспект людської діяльності, зазвичай ми звертаємось до філософської спадщини видатного українського мислителя Григорія Сковороди. Адже в центр свого філософування він ставить людину, її потреби та прагнення. У концепції Г. Сковороди «сродна праця»

взаємопов'язана із самопізнанням та вченням про щастя. «Сродна праця» є необхідною умовою у досягненні людиною щастя, реалізацією справді людського способу існування. Автор визначає «сродну працю» як те, що праця не виступає засобом існування, а є найперша природна потреба і найвища насолода особистості.

Варто наголосити, що «сродна праця» розкриває здібності людини, дозволяє їх реалізувати, визначає смисл людського існування, духовно збагачує особистість, дозволяє віднайти особистості своє місце в суспільстві, особливо в тих прискорених динамічних умовах розвитку світу, які відбуваються в нас на очах. Адже на сьогодні ми спостерігаємо духовну кризу, оскільки люди керуються споживацькими цінностями, технологізація та інформатизація, у свою чергу, теж вносять свої суттєві корективи як щодо сутності самої людини, так і способу її діяльності. Тому «сродна» праця виконує досить важливу й конструктивну функцію щодо пошуку людиною сутності власного існування, оскільки орієнтує людину на ціннісно-смысловий зміст культури. Це спонукає людину до прагнення самореалізації, активності, смисложиттєвого самовизначення та творчого підходу щодо своєї діяльності.

Для характеристики сучасної людини використовуються різні терміни, зокрема такі, як «людський фактор техносу», «людина світу», «глобальна людина», «постіндустріальна людина», де підкреслюється вплив на формування особистості розвитку інформаційних, технологічних засобів, а також розгортання глобалізаційних процесів, де людина не зважає на розвиток свого внутрішнього світу. Тому знання та розуміння сутності «сродної праці» дозволяє віднайти в собі сили звернутися до власної природи, до взаємозв'язку людини і природи, здійснити самопізнання, а не перетворюватись на технос. «Сродність» означає насамперед те, що вона постає одночасно і основою, і сутністю людського буття, а також визначає основи діяльності особистості. Цим самим «сродна праця» розкриває творчий потенціал особистості, який розкривається завдяки взаємодії людини і світу, з тією соціальною реальністю, з якою взаємодіє особистість.

Людина у вченні Г. Сковороди постає не просто частиною природи, а є особливим світом, який він називає мікросвітом, що перевищує всі явища природи. Самопізнання постає необхідною умовою для внутрішнього, духовного розвитку особистості. Її духовний розвиток проявляється через моральне самовдосконалення, цінності, знання, працьовитість, віру, милосердя, справедливість тощо. Праця, перш за все, визначається природними покликами людини й спрямована на благо суспільства, де метою постає реалізація тих здібностей, які закладені в самій людині. Варто сказати, що «сродність» характеризує певний вид діяльності людини. Г. Сковорода обґрунтовує це твердження прикладом про двох котів. Один із них займався ловлею мишей, і це було природньо для нього й приносило йому задоволення, а коли почав рибалити, то втратив сон, оскільки боявся води, тому став неспокійним. В цьому прикладі ми бачимо, що тут втрачений закон «сродності». «Сіє нещастіє постигаєт всьх охотников не к званію, но к доходам» [11]. Як видно, автор підкреслює, що самопізнання та активність людини постають умовою самореалізації людини.

Успішність та конструктивність діяльності людини можлива завдяки

конкуренції. Адже вона, у свою чергу, постає джерелом змін у суспільстві з непередбаченим результатом. Тільки завдяки конкуренції ми здатні з'ясувати корисність того чи іншого явища як для суспільства загалом, так для кожної особистості зокрема. Конкурентна боротьба існувала в житті людства ще задовго до теоретичного узагальнення цього аспекту життєдіяльності суспільства. «Сродна праця» дозволяє виявити справжні прагнення людини та відстоювати їхнє існування за будь-яких умов. Тим самим конкуренція набуває раціонального характеру існування, оскільки людина усвідомлює свої прагнення, віднаходить легітимні засоби щодо реалізації результатів своєї діяльності. Вона з необхідністю намагається реалізувати те, що створила, те, що було її покликом, виразом її сутності. В такому розумінні конкуренція характеризується як суспільне благо, тобто стає «боротьбою всіх заради всіх». Вона сприяє суспільному розвитку і становленню особистості, прояву її творчих та креативних здібностей.

Конкурентна боротьба спонукає людей до активності. Не просто бути спостерігачами подій, які відбуваються навколо нас, не просто бути споживачами того, що нам пропонують, а ставати суб'єктами діяльності, впроваджувати свої досягнення і прагнення. Саме конкуренція стає необхідною умовою того, щоб ставати успішним, підпорядковувати собі події, які відбуваються навколо особистості, а не брати їх собі у супротивники. Отже, можна констатувати той факт, що конкуренція виступає засобом як для самоорганізації суспільства в цілому, так і окремо взятої особистості.

Як було зазначено вище, людська діяльність є, перш за все, результативною, вона дозволяє особистості ставати успішною, реалізовувати свої можливості й здібності, утілювати їх завдяки творчості та креативності. Досягнення людини є цілком очевидними, так розвиток інформаційного суспільства постає новим рівнем розвитку людства. Але перед нами постає цілком правомірне питання: який характер носять ці зміни як для кожної особистості, так і суспільства загалом? Адже для сучасного типу розвитку суспільств застосовується досить велика кількість концепції. Зокрема, концепція «суспільства споживання» Ж. Бодрійяра. Сучасне людство симулює дійсність. І це не просто вигадки або характеристика майбутнього, а наше сьогодення. Тому конкурентоспроможність виступає необхідною умовою для розвитку людства та окремо взятої особистості, оскільки конкурентоспроможність – це можливість реалізувати свої природні здібності, задатки, які людина втілює в ході конкурентної боротьби. Така конкурентна боротьба буде цікавою і конструктивною для всіх учасників, якщо буде відповідати законам «сродності». Тобто людина буде втілювати те, що є необхідним, те, що виступає її покликом, те, що вона бажає реалізувати. Саме в такому випадку їй ніхто не здатен протистояти: ні інші особистості, ні обставини, завдяки креативності людина здатна віднайти ті шляхи й засоби реалізації, які будуть найбільш оптимальними. І саме це виступає необхідною умовою того, що конкуренція передбачає створення таких особливих специфічних відносин, у які вступають люди в процесі конкурентної боротьби. Ці відносини не є антагоністичними, адже те, що створене самою людиною і реалізовується нею самою, викликає у більшості людей повагу та захоплення. Наприклад,

конкурентоспроможними особистостями ми можемо назвати Б. Гейтца, С. Джобса, які реалізували свої можливості за мінімальних затрат (на початку своєї діяльності) і досягли успіху й визнання. Отже, конкурентоспроможність є тією можливістю, яка спонукає до реалізації сутнісних сил людини за умови суперництва. А суперництво, у свою чергу, виступає каталізатором діяльності людини, і «сродність» є її сутнісним виміром.

Це досить слушні й актуальні зауваження сучасній людині. Вона стоїть сьогодні перед важливим вибором: або діяти самостійно, або копіювати інших, або симулювати дійсність, створюючи симулякри. В основі цього вибору завжди є ризик. Але цей ризик винагороджується, якщо людина не симулює дійсність, а намагається створити щось нове і цим самим отримує задоволення, удосконалюючи свої сутнісні сили.

Отже, конкурентоспроможність є необхідною умовою існування кожної людини. В ній є як природне, так і особливе. Природним у цій характеристиці людського існування є те, що вона характерна для кожної людини і виступає умовою її розвитку, а особливим – розкриття особливостей, індивідуальності людини, реалізація якої можлива завдяки конкурентній боротьбі. Іншими словами, діяльна характеристика людини забезпечує їй успішну реалізацію своїх здібностей завдяки особистісному підходу саме тому, що є виявом «сродної праці», дозволяти виявити й утвердити життєві орієнтири, цінності та ідеали, завдяки яким здійснюються масштабні перетворення. Саме конкурентоспроможність необхідна в житті людини, що забезпечує особливий статус людини, тільки завдяки конкурентоспроможності людина якісно виокремлюється з природи й створює іншу природу – суспільство, соціальні відносини, які відповідають дійсній природі людини, задовольняють її інтереси та потреби, розкриває перспективи власного розвитку.

Конкурентоспроможність виступає умовою реалізації творчості особистості і шляхом побудови власного щастя. Як вважав Г. Сковорода: «Як хочеш бути щасливим, не шукай свого щастя за морями... і не мандруй по Єрусалимах, бо воно не тільки поруч з тобою, воно „всередині тебе”» [11]. Тобто досягнення щастя постає як можливість реалізації своїх сутнісних сил, і конкурентоспроможність їх не тільки виявляє, а й реалізовує на основі конкурентної боротьби. Те, що реалізовується і потребує значних зусиль людини, те й цінується нею, вона отримує задоволення, а отже, і щастя, завдяки тому, що людина розкриває й реалізує той вид діяльності, до якого має здібності

Реалізація «сродної праці» за допомогою конкурентоспроможності забезпечує здобуття найвищої міри задоволення – щастя. Цим самим людина отримує додаткову енергію для реалізації нових цілей. Оскільки, як стверджує Г. Сковорода, «сродність трудолюб'єм утверджується, а сложившому крила трудно лететь и самому орлу» [11]. Варто підкреслити, що в цій тезі стверджується індивідуальність та особливості людської діяльності. І єдиний шлях, який веде до щастя, тобто реалізації поставленої мети, це дієвість і самопізнання. Саме тоді, коли людина виявить свої здібності, задатки, конкурентоспроможність уможливить їх реалізацію на основі конкурентної боротьби. Але, незважаючи на те, що людина самостійно має виявити свої здібності й

можливості щодо реалізації поставленої мети, все ж таки людина поза суспільством є немислимою. Але суспільство з необхідністю має цінувати й визнавати індивідуальні здібності людини, суспільство має надавати людині умови й змогу реалізовувати свої можливості, тобто в таких умовах людина здатна реалізовувати свої можливості сповна.

Діяльність виступає однією із фундаментальних характеристик людини. Завдяки діяльності людина здатна перетворювати не тільки навколишній світ, а й саму себе, тільки людина виступає причиною, джерелом змін у бутті. Діяльність є цілеспрямованою активністю людини, свідомим ставленням людини до світу, яке передбачає доцільні зміни, виступає рушійною силою як індивідуального, так і суспільного життя.

Людська діяльність виявляється в таких формах, як робота та праця. Робота не відповідає дійсній природі людини і тим самим створює «другу природу», створює штучний світ речей, який є відмінним від природи. Праця є властивою людині формою діяльності, яка постає необхідною умовою розвитку і вдосконалення людини. При цьому людина застосовує свої сили та здатності для реалізації поставленої мети.

«Сродна праця» постає реалізацією дійсного людського засобу існування, це природна потреба й найвища міра насолоди особистості. «Сродна праця» розкриває здібності людини, визначає сенс людського існування, духовно збагачує особистість, дозволяє визначити своє місце у суспільстві.

«Сродна праця» виступає необхідною основою конкурентоспроможності особистості. Адже конкурентоспроможність виступає можливістю і виявленням тих особистих, індивідуальних здібностей, задатків людини, які вона намагається реалізувати на основі конкурентної боротьби. Конкурентоспроможність поєднує в собі як природне, так і особливе. Природна характеристика конкурентоспроможності виявляється в тому, що вона притаманна кожній людині, а особливим постає те, що завдяки їй людина здатна розкрити і реалізувати індивідуальність завдяки конкуренції. «Сродна праця» щодо конкурентоспроможності виступає умовою самопізнання та виявлення індивідуальних властивостей людини, а конкурентоспроможність – можливістю реалізації природних здібностей людини.

Література:

1. *Арендт Г.* Становище людини / Арендт Г. ; пер. з англ. М. Зубрицька. – Львів : Літопис, 1999. – 254 с.
2. *Арендт Х.* Vita activa, или о деятельной жизни / Арендт Х. ; пер. с нем. и англ. В. Библихина ; под ред. Д. Носова. – СПб. : Алетей, 2000. – 437 с.
3. *Бодрийяр Ж.* Общество потребления. Его мифы и структуры / Бодрийяр Жан ; пер. с фр., послесл. и примеч. Е. А. Самарской. – М. : Республика ; Культурная революция, 2006. – 269 с.
4. *Буева Л. П.* Человек: деятельность и общение / Л. П. Буева. – М. : Мысль, 1978. – 216 с.
5. *Зиммель Г.* Избранное. Т. 2. Созерцание жизни / Г. Зиммель. – М. : Юрист, 1996. – 607 с.
6. *Кримський С.* Діяльність / С. Кримський // Філософський енциклопедичний словник / Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ. – К. : Абрис, 2002. – С. 163.

7. *Леонтьев А. Н.* Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Смысл ; Академия, 2004. – 352 с.

8. *Маркс К.* Сочинения. Т. 42 / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М. : Изд-во полит. лит., 1974. – 535 с.

9. *Мизес Л.* Человеческая деятельность: трактат по экономической теории / Л. Мизес ; пер. с 3-го испр. англ. изд. А. В. Куряева. – Челябинск : Социум, 2005. – 878 с.

10. *Огурцов А. П.* Деятельность / А. П. Огурцов, Э. Г. Юдин // Новая философская энциклопедия : в 4 т. / Ин-т философии РАН, Нац. общ.-науч. Фонд ; научно-ред. совет : предс. В. С. Степин, заместители предс. : А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин, уч. секр. А. П. Огурцов. – М. : Мысль, 2010. – Т. 1. – С. 633–634.

11. *Сковорода Г.* Твори : в 2-х т. Т. 2 / Г. Сковорода. – К. : Вид-во АН УРСР, 1961. – 637 с.